

GŁOS KRYTYCZNY W SPRAWIE KSIĄŻKI TOMASZA GLINIECKIEGO *GDAŃSK '45.* *PROPAGANDA. OPANOWANIE POMORZA GDAŃSKIEGO PRZEZ ARMIĘ CZERWONĄ**

KACPER ROSNER-LESZCZYŃSKI
<https://orcid.org/0000-0002-5464-6611>

Instytut Historyczny
Uniwersytetu Wrocławskiego

Tomasz Gliniecki przez 20 lat był dziennikarzem i zarządzającym mediami, a od ponad dekady muzealnikiem, o czym możemy dowiedzieć się z biogramu umieszczonego na okładce jego książki. W 2016 r. pomyślnie obronił dysertację doktorską pt. „Propaganda wojenna i kreacja mitów wyzwoleńczych na przykładzie mławsko-elbląskiej operacji Armii Czerwonej w 1945 roku”, którą rok później wydano drukiem¹. Tomasz Gliniecki przez kilka ostatnich lat dał się też poznać jako bardzo aktywnie działający naukowiec i popularyzator wiedzy. Spod jego pióra wyszedł szereg niemałej objętości książek, a także mniejszych opracowań, dotyczących w głównej mierze schyłkowego okresu II wojny światowej. Jednym z jego ostatnich osiągnięć jest dwutomowe wydawnictwo poświęcone dziejom Gdańska w 1945 r. W pierwszym tomie Autor omówił działania zbrojne w ścisłym tego słowa znaczeniu², w drugim natomiast, będącym tematem niniejszego tekstu, poruszył kwestie związane z propagandą wojenną towarzyszącą zdobywaniu tego regionu.

Recenzentami wydawniczym omawianej pracy byli Bogdan Chrzanowski, Andrzej Gąsiorowski i Marcin Owiński. Wszyscy trzej związani są zawodowo (lub do niedawna byli) z Muzeum Stutthof w Sztutowie – obecnym miejscem pracy Tomasza Glinieckiego.

Autor podzielił pracę na następujące rozdziały: „Wstęp” (s. 11–14), „Sowiecka doktryna propagandowa wobec wojny z Niemcami” (s. 15–40), „Narzędzia propagandowe stosowane wobec wojska” (s. 41–54), „Operacja wschodniopomorska w raportach Sowinformbiura” (s. 55–71), „Opanowanie Gdańska na łamach gazety »Krasnaja Zwiezda«” (s. 73–91), „Zdobycie Sopotu, Gdyni i Gdańska w korespondencjach dla gazety »Prawda«” (s. 93–113), „Opisy walk o Gdańsk w innych tytułach prasy codziennej” (s. 115–126), „Fotokorespondenci nad Baltykiem” (s. 127–134), „Zdobycie Gdańska w kronikach filmowych i radiu” (s. 135–146),

* T. Gliniecki, *Gdańsk '45. Propaganda. Opanowanie Pomorza Gdańskiego przez Armię Czerwoną*, Dom Wydawniczy Księży Młyn – Wydawnictwo Region Jarosław Ellwart – Muzeum Stutthof w Sztutowie, Łódź – Gdynia – Sztutowo 2024, ss. 228, ISBN 978-83-7729-744-5.

1 T. Gliniecki, *Echa pancernego rajdu. Propaganda wojenna i kreacja mitów wyzwoleńczych na podstawie operacji mławsko-elbląskiej Armii Czerwonej w 1945 roku*, Gdańsk 2017.

2 *Idem*, *Gdańsk '45. Działania zbrojne. Opanowanie Pomorza Gdańskiego przez Armię Czerwoną*, Łódź – Gdynia – Sztutowo 2024.

„Opisy walk w ulotkach i tekstach gazety dywizyjnej” (s. 147–163), „Kreowanie gdańskiego mitu wojennego” (s. 165–171), „Zakończenie” (s. 173–176). Praca wzbogacona została także o liczne czarno-białe ilustracje zebrane w końcowej części książki oraz indeksy – osobowy i nazw miejscowych. Nie wydaje się zasadne referowanie i streszczanie kolejnych rozdziałów recenzowanego opracowania, bowiem na przeszkodzie stoi objętość samej recenzji jak i sprawozdawczość, której jestem przeciwnikiem. Pozwolę sobie zatem zwrócić uwagę na kilka kwestii o charakterze ogólnym.

Przede wszystkim wypada pogratulować Autorowi konceptu. Książka porusza ten fragment historii, który nie cieszy się dostatecznym zainteresowaniem ze strony badaczy. Udany pomysł było przedstawienie tego, w jaki sposób propagandowy obraz walk o Gdańsk został włączony do oficjalnej, sowieckiej, a następnie polskiej historiografii. Warto podkreślić jest także bogactwo wykorzystanych źródeł. Autor sięgnął do dokumentacji wojskowej, komunikatów Sowieckiego Biura Informacyjnego, prasy, ulotek, broszur, fotografii, kronik filmowych czy audycji radiowych.

Po lekturze tekstu postanowiłem sformułować jednak kilka komentarzy. Jednym z moich podstawowych zarzutów względem recenzowanej książki są liczne autozapóżyczenia z publikacji *Echa pancernego rajdu. Propaganda wojenna i kreacja mitów wyzwolenicznych na podstawie operacji mławsko-elbląskiej Armii Czerwonej w 1945 roku*. Porównując wspomnianą monografię z *Gdańskiem '45. Propagandą* widać wiele podobieństw, które zostały co prawda sparafrazowane, ale w moim odczuciu nie odpowiadają w pełni standardom naukowym. Autor podobnie postąpił z życiorysami opisywanych na łamach monografii postaci, np. kopiując swój poprzedni wpis o Iwanie Tarasowiczu Diaczenie³. Nigdzie nie spotkałem się z informacją, że Autor przedrukował te treści ze swojej wcześniejszej pracy. Większość wspomnianych autozapóżyczeń odnaleźć można na pierwszych kilkudziesięciu stronach recenzowanego opracowania, gdzie zaprezentowane zostały ustalenia o charakterze ogólnym. We wstępie do monografii Autor pisze co prawda, że publikował już prace poświęcone temu zagadnieniu, ale nie wspomina ich tytułów oraz przemilcza wydaną przez siebie monografię (podkreśla jedynie artykuły i rozdziały w tomach zbiorowych). Taki zapis może więc sugerować, że są to nowe ustalenia, podczas gdy zostały one już wcześniej przedstawione. Spora część fragmentów jest wprawdzie znacznie zmodyfikowana, ale nadal niedostatecznie. Istotna liczba podobnie brzmiących fraz pozwala sądzić, że podczas pisania *Gdańska '45* Autor kopiował

3 W *Echach rajdu...* T. Gliniecki pisze: „Diaczenko Iwan Tarasowicz, ur. 1901, pułkownik, zastępca szefa wydziału politycznego 2 FB. Ukraińiec. W partii bolszewickiej od listopada 1920 r. Oficer kadrowy Armii Czerwonej, w której służył od 1922 r. Za ofensywę ze stycznia 1945r. trzeci raz otrzymał Order Czerwonego Sztandaru. List nagrodowy z 21 lutego 1945 r. podpisany został przez gen. Okorokowa, szefa wydziału politycznego 2 FB.” (s. 313). W *Gdańsku '45*: „Diaczenko Iwan Tarasowicz. Urodzony w 1901 r., pułkownik, zastępca szefa Zarządu Politycznego 2 FB. Ukraińiec. W partii bolszewickiej od listopada 1920 r. Oficer kadrowy Armii Czerwonej, w której służył od 1922 r. [dalej dodano nowe ustalenia] (s. 49).

i modyfikował fragmenty ze swojej poprzedniej pracy, dodając jedynie nowe ustalenia (teraz przedmiotem analizy stało się Pomorze Gdańskie) i nienależycie informując o tym czytelników.

Ważna uwaga dotyczy także samego charakteru pracy, która przeważnie ma formę deskryptywną. Sporą część monografii stanowią rozbudowane cytaty prasowe, czasami zajmujące prawie całą stronę. Z rzadka kiedy są one opatrzone pogłębionym komentarzem, który pozwoliłby umiejscowić referowane zagadnienia w szerszym, historycznym kontekście propagandy u schyłku II wojny światowej. W recenzowanej monografii zabrakło mi odwołań do opracowań, które ściśle korespondują z poruszaną przez Autora tematyką, m.in. do prac Karela C. Berkhoffa⁴, Sergeia Droboshenki i Petera Keneza⁵, Lisy A. Kirschenbaum⁶, Anthonego Rhodesa⁷ czy Ewy M. Thompson⁸.

Z uwagi na deskryptywny charakter recenzowanej pracy i pominięcie wcześniejszych ustaleń naukowców – czytelnik *Gdańska '45* może nie zrozumieć – niestety – pełnego obrazu mechanizmów propagandowych, które wówczas miały miejsce. Niech za przykład posłuży rozdział „Zdobycie Sopotu, Gdyni i Gdańska w korespondencjach dla gazety »Prawda«”. Tomasz Gliniecki wspomina o tym, że tytułowa gazeta była najważniejszym organem prasowym wydawanym w Związku Sowieckim i podlegała kontroli. Przechodzi następnie do informacji o częstotliwości ukazywania się periodyku, liczbie stron i o jego cenie (s. 95). Ostatnie z wymienionych informacji mają raczej marginalne znaczenie w kontekście propagandowej roli, jaką pełniła „Prawda”. Autor nie odwołał się do interesującej pracy pióra Jeffreya Brooksa, który pisze o działaniu tej gazety w czasie II wojny światowej⁹. Myślę, że z powodzeniem można było zastąpić szczegółowe informacje podane przez Tomasza Glinieckiego kilkoma zdaniem na temat roli „Prawdy” w czasie wojny i stosowanych na jej łamach zabiegów propagandowych. Zadaniem dobrego historyka nie jest wyłącznie referowanie źródeł, ale ich pogłębiona analiza.

Do innych zagadnień, z których – w mojej ocenie – można było zrezygnować, należy trzypięciostronnicowy podrozdział poświęcony informacjom o Polsce drukowanym na łamach gazety „Krasnaja Zwiezda” (s. 88–90). Nie jest w pełni klarowne, dlaczego wyróżniono akurat ten wątek jej działalności.

4 K.C. Berkhoff, *Motherland in Danger. Soviet Propaganda During World War II*, Cambridge – London 2012.

5 S. Droboshenko, P. Kenez, *Film Propaganda in the Soviet Union, 1941–1945. Two Views*, [w:] *Film & Radio Propaganda in World War II*, ed. K.R. M. Short, Knoxville 1983, s. 94–124.

6 L. A. Kirschenbaum, „Our City, Our Hearths, Our Families”: *Local Loyalties and Private Life in Soviet World War II Propaganda*, „Slavic Review” 59, 2000, no. 4, s. 825–847.

7 A. Rhodes, *Propaganda: The art of persuasion: World War II*, New York 1976.

8 E. M. Thompson, *Nationalist Propaganda in the Soviet Russian Press, 1939–1941*, „Slavic Review” 50, 1991, no. 2, s. 385–399.

9 J. Brooks, *Pravda Goes to War*, [w:] *Culture and Entertainment in Wartime Russia*, ed. R. Stites, Bloomington 1995, s. 9–27.

W rozdziale dotyczącym fotokorespondentów wojennych Tomasz Gliniecki szczegółowo opisuje, co przedstawiały wykonane przez nich zdjęcia. Zdaję sobie sprawę z trudności wynikających z prezentacji źródeł ikonograficznych, aczkolwiek zdecydowanie lepszym pomysłem byłaby próba znalezienia odpowiedzi na pytania, jakie były cechy wspólne wykonanych zdjęć. Co przedstawiano najchętniej i dlaczego? A przede wszystkim: jaki wpływ fotografia wywierała na odbiorców zarówno w sferze artystycznej jak i propagandowej?

Czytelnik często może odnieść wrażenie, że praca Glinieckiego balansuje na granicy pomiędzy monografią a zbiorem źródeł opatrzonych komentarzem. Odczuwalny jest niedosyt wynikający z płytkiej analizy tła historycznego i unikania metody komparatystycznej, która pozwoliłaby zrozumieć, czym wyróżniała się „propaganda Gdańska” na tle innych regionów (a może właśnie niczym się nie wyróżniała, co wcale nie jest przeciwskazaniem do podjęcia tego tematu). Praca zyskałaby na czytelności, gdyby zastosowano w niej układ problemowy. Autor dzieląc monografię na rozdziały poświęcone poszczególnym gazetom, stracił wielki potencjał ukryty w źródłach, które zostały przeanalizowane w odseparowaniu zarówno wewnątrz samej książki, jak i względem istniejącej literatury przedmiotu. Zdecydowanie lepszym pomysłem byłoby wyszczególnienie i skategoryzowanie powtarzających się zabiegów propagandowych, opisanie ich, a następnie przeanalizowanie i porównanie. Praca zostałaby wówczas skrócona i zyskała na klarowności. W zaproponowanej przeze mnie formie zwiększyłaby się także jej atrakcyjność i dostrzegalność w ogólnopolskim dyskursie naukowym – czego nie można powiedzieć o jakże cennym, ale niezauważalnym, regionalnym kronikarstwie.

Z uwag bardziej szczegółowych – w monografii zabrakło mi odwołań do opracowań pióra Wojciecha Skóry. Włączenie ich do refleksji z pewnością wzbogaciłoby warstwę teoretyczną recenzowanej pracy. Zgadzam się co prawda z twierdzeniem Autora, który pisze, że: „Kiedy rzecz dotyczy końcowego okresu zmagania i nie zawsze chlubnych zachowań żołnierzy sowieckich wobec wojsk i ludności przeciwnika, jak też pobierania zdobyczy wojennej, funkcjonowania komendantur i sądownictwa w armii, owe braki [źródłowe – K.R-L.] są szczególne. Niewiele wiemy też o swoistej konkurencji między administracją wojskową Armii Czerwonej a nowymi władzami polskimi na ziemiach odebranych Niemcom i przekazanych Rzeczpospolitej [...]” (s. 40), ale na temat tych zagadnień pisał wcześniej przywołany przeze mnie badacz¹⁰.

Niestety praca Tomasza Glinieckiego pozostawia u czytelnika spory niedosyt. Bynajmniej nie chodzi tu o objętość, która z powodzeniem może zostać zmniejszona, ale o pogłębioną

10 W. Skóra, *Instrukcje dla komendantów Armii Czerwonej obejmujących władzę na terytorium Polski w latach 1944–1945*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 38, 2021, nr 2, s. 726–754; *idem*, *Organizacja, struktura i obsada sowieckich komendantur wojskowych (wojennych) na terytorium Polski w latach 1944–1946. Rekonesans badawczy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio F – Historia” 76, 2021, s. 301–325.

analizę podejmowanego przez badacza zagadnienia. Nie ulega wątpliwości, że nie jest to ostatnia praca naukowa, która wyjdzie spod pióra tego Autora. Pozostaje zatem wyrazić nadzieję, że przedstawione w niniejszej recenzji sugestie wpłyną na kształt następnych studiów. Recenzowana publikacja stanowi asumpt do dalszych rozważań nad rolą propagandy w czasie drugowojennych starć, które miały miejsce na terenach obecnie należących do Polski. Praca stanowi uzupełnienie dotychczasowego stanu wiedzy, ale jej struktura wewnętrzna, założenia warsztatowe, stosowanie przypisów i umiejscowienie w aktualnym dyskursie naukowym pozostawiają sporo do życzenia. Osobną kwestią jest podniesiony przeze mnie zarzut kopiowania i parafrazowania tekstów z uprzednio wydanych własnych prac, co klasyfikuję jako problem etyczny. Z tego typu kwestiami musi mierzyć się – wpisana w krąg parametryzacji – polska historiografia.

BIBLIOGRAFIA:

- Berkhoff K. C., *Motherland in Danger. Soviet Propaganda During World War II*, Cambridge – London 2012.
- Brooks J., *Pravda Goes to War*, [w:] *Culture and Entertainment in Wartime Russia*, ed. R. Stites, Bloomington 1995, s. 9–27.
- Droboshenko S., Kenez P., *Film Propaganda in the Soviet Union, 1941–1945. Two Views*, [w:] *Film & Radio Propaganda in World War II*, ed. K.R.M. Short, Knoxville 1983, s. 94–124.
- Gliniecki T., *Echa pancernego rajdu. Propaganda wojenna i kreacja mitów wyzwoleniczych na podstawie operacji mławsko-elbląskiej Armii Czerwonej w 1945 roku*, Gdańsk 2017.
- Gliniecki T., *Gdańsk '45. Działania zbrojne. Opanowanie Pomorza Gdańskiego przez Armię Czerwoną*, Łódź – Gdynia – Sztutowo 2024.
- Kirschenbaum L.A., "Our City, Our Hearths, Our Families": *Local Loyalties and Private Life in Soviet World War II Propaganda*, „Slavic Review” 59, 2000, no. 4, s. 825–847.
- Rhodes A., *Propaganda: The art of persuasion: World War II*, New York 1976.
- Skóra W., *Instrukcje dla komendantów Armii Czerwonej obejmujących władzę na terytorium Polski w latach 1944–1945*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 38, 2021, nr 2, s. 726–754.
- Skóra W., *Organizacja, struktura i obsada sowieckich komendantur wojskowych (wojennych) na terytorium Polski w latach 1944–1946. Rekonesans badawczy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio F – Historia” 76, 2021, s. 301–325.
- Thompson E.M., *Nationalist Propaganda in the Soviet Russian Press, 1939–1941*, „Slavic Review” 50, 1991, no. 2, s. 385–399.

O AUTORZE

Kacper Rosner-Leszczyński – doktorant w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Wcześniej studiował również na Università di Catania we Włoszech. Zdobywca „Studenckiego Nobla” w dziedzinie nauk społecznych (2024 r.). Członek redakcji czasopisma „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” wydawanego przez Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk. Obecnie zatrudniony jest w projekcie badawczym realizowanym w Instytucie Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. Stypendysta Ministra Edukacji i Nauki (2023 r.) oraz Ministra Nauki (2024 r.). Dwukrotny laureat (I oraz II edycji) grantu „Młody Badacz” Uniwersytetu Wrocławskiego.

e-mail: rosner.leszczynski@gmail.com